

حجاب و تعاملات اجتماعی در جامعه مدرن از منظر اسلام

محدثه موحدیان مقدم^۱

چکیده

حجاب حکم دینی است که نه تنها به عنوان نمادی از تقوا و حیا بلکه به عنوان عنصری هویت ساز در بسیاری از فرهنگ های اسلامی شناخته می شود. با این حال در دنیای مدرن که تعاملات اجتماعی پیچیده تر و چند بعدی شده موضوع حجاب و نحوه تاثیر آن بر روابط اجتماعی اهمیت زیادی پیدا کرده است. جامعه مدرن با تنوع مذهبی و فرهنگی، نقش مهمی در تعاملات اجتماعی دارد از این سو باید ارتباط حجاب و تعامل اجتماعی در جامعه مدرن رو بیابیم. پژوهش های متعددی به حجاب و ضرورت آن پرداخته است اما با توجه به رعایت حجاب در تعاملات اجتماعی کمتر پژوهشی به رابطه حجاب و تعاملات اجتماعی در عصر کنونی پرداخته است در این پژوهش سعی شده رابطه حجاب و تعاملات اجتماعی در عصر معاصر مورد بررسی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: اجتماع، اسلام، تعامل، حجاب، مدرن

^۱ سطح دو، حوزه الغدير، moghadamalielia@gmail.com

مقدمه

حجاب از احکام ضروری دین اسلام است، این پوشش در ادیان الهی بی سابقه نیست در ادیان دیگر از جمله زرتشت، یهود، مسیحیت نیز این حکم با تفاوت‌هایی وجود دارد. یکی از نیازهای حقیقی و مسلم در زمینه تربیتی، دینی، اخلاقی و فرهنگی مسئله حجاب و عفاف است در واقع حجاب به معنای یک رفتار انسانی در طول تاریخ است که همواره با فراز و نشیب‌هایی روبرو بوده است. هرچه الگوهای حجاب مراتب بالاتر و برتری داشته باشد تاثیر بیشتری روی معنویت و دینداری فرد و جامعه خواهد گذشت و هرچه حجاب فردی و اجتماعی متعالی باشد نورانیت، تقدس و حرمت اخلاقی و رشد تعالی جامعه اسلامی بیشتر خواهد بود و هرچه خلع در این زمینه محسوس‌تر باشد مشکلات و آسیب‌های سلامت رشد و امنیت فردی و اجتماعی فزون‌تر است.

پژوهش‌های زیادی درباره حجاب انجام گردیده است ولی به دلیل اهمیتی این مسئله دارد با هر کلمه و سخن می‌توان زوایای دیگری از این موضوع استخراج نمود. از جمله پژوهش‌های انجام شده در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کتاب مسئله حجاب شهید مطهری که در سال ۱۳۵۳ به بررسی حجاب و پاسخ به شبهات موجود به آن و تاریخچه و علت و فلسفه حجاب پرداخته است.

همچنین علامه طباطبایی در تفسیر المیزان در ذیل آیه ۳۰ و ۳۱ سوره مبارکه نور در خصوص نگاه و چشم پوشی و در ذیل آیه ۵۹ سوره مبارکه احزاب به محدوده حجاب پرداخته است.

حسینی منش (۱۳۷۱) در پایان نامه خود با عنوان «حجاب از دیدگاه اسلام و دیگر ادیان الهی» ابتدا به فرهنگ لباس و آنگاه به فلسفه پوشش در اسلام، فطری بودن پوشش، فوائد حجاب برای صیانت خانواده، بهداشت روانی و حفظ شخصیت زن می‌پردازد و در ادامه حجاب را از منظر قرآن و روایت بررسی می‌کند.

آنچه در موارد بالا بیان شده و مواردی که در رابطه با حجاب بررسی شد کمتر به ارتباط حجاب و رابطه آن با تعاملات اجتماعی در جامعه پرداخته شده است و از آنجا که در دوره کنونی افراد ارتباط فراوان و موثری با جامعه دارند بنابراین لازم است به این موضوع پرداخته شود و این مقاله

درصد پرداختن به حجاب و ارتباط آن با تعاملات اجتماعی در عصر کنونی است پژوهش حاضر به روش توصیفی نوشته شده است .

۱_ مفهوم شناسی واژگان

وقتی یک پژوهش مورد مطالعه قرار میگیرد، کلمات و مفاهیم اصلی که در آن وجود دارد باید روشن شود و مخاطب بداند که منظور محقق از آن چیست بنابراین در ابتدا به بررسی و توضیح واژگان کلیدی پرداخته شده است.

۱_۱ حجاب

معنای لغوی کلمه حجاب در عصر ما برای پوشش زنان معرفی شده است هم به معنی پوشیدن و هم به معنی پرده است لیکن اما بیشتر استعمال آن پرده می‌باشد و این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می‌دهد که پرده وسیله‌ای برای پوشش است و آن پوشش حجاب نامیده می‌شود^۱.

در فرهنگ معین برای حجاب معنای متفاوتی بیان شده پرده ستر نقابی که زنان چهره خود را با آن می‌پوشانند روی بند، برقع، چادری که زنان خود را با آن می‌پوشانند^۲

معنای اصطلاحی این واژه متناسب با معنی لغوی آن است معنای اصطلاحی حجاب همان پوشش مختص زنان است گاهی هم به معنای پرده است کلمه حجاب به معنای پوشیدن است و هم به معنای پرده این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می‌دهد که پرده وسیله پوشش است و شاید بتوان گفت که به حسب لغت هر پوششی حجاب نیست بلکه آن پوششی حجاب است که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت می‌گیرد در قرآن کریم در داستان سلیمان غروب را اینگونه توصیف می‌کند :

(یعنی تا آن وقت که خورشید در پشت پرده مخفی شد)

^۱ اکبری دستک، مجموعه مقالات حجاب پوشش و آراستگی، ۱۳۸۴

^۲ فرهنگ معین، فرهنگ لغت، ج ۱، ص ۲۷۱، چاپ ۲۶

۲_تعامل

با یکدیگر داد و ستد کردن^۱، ارتباط متقابل بین دو یا چند گروه سامانه.

۳_۱۱ اجتماع

گرد هم آمدن ، فراهم آمدن ها، انجمن کردن ها، گروه‌های فراهم آمده انجمن دسته به هم پیوسته .^۲

در اصطلاح اجتماع را اینگونه میتوان تعریف کرد که به گروهی از مردم گفته می‌شود که دارای ارزشهای واحد هستند.^۳

۴_۱۱ اسلام

به معنی گردن نهادن و فرمان بردن ، پذیرش شریعت محمد (ص) است.^۴

۵_امدرن

صفت فرانسوی، هر آنچه به زمان حال و دوره معاصر مربوط است و هر آنچه به امکانات رفاهی و نو و پیشرفته مجهز باشد.^۵

پوشش زنان و مردان پیش از هر چیز بر خواسته از فطرت پاک و ساختار وجودی آنهاست زیرا از همان آغاز خلقت بشر هر یک از زن و مرد می‌کوشد تا به هر نحو ممکن خود را بپوشاند بدون آنکه در این مورد قبلاً آموزش دیده باشد این موضوعیانیگر این است که در نهاد انسان عامل بازدارنده و هدایت کننده به نام (حیا) وجود دارد که می‌خواهد انسان‌ها از خطر انحرافات حفظ

^۱ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، باب ت ج، ۵، ص ۳۲۰

^۲ فرهنگ معین، محمد، فرهنگ لغت، ج ۱، ص ۲۶۰

^۳ ویکی پدیا

^۴ فرهنگ معین، محمد، فرهنگ لغت، ج ۱، ص ۱۸۷

^۵ فرهنگ عمید، حسن، فرهنگ لغت، ج ۲، ص ۲۸۹

کند و به راه صحیح هدایت کند. قرآن کریم در تبیین جریان خلقت و ترسیم چهره زندگی آدم و حوا در بهشت می‌فرماید:

(فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفَقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ)^۱

به موجب این بیان چیدن میوه ممنوعه توسط آدم و حوا صرف نظر از فلسفه و حکمت آن در نظام آفرینش نخستین تحولی که در آن به وجود آمده است این است که آن دو با حقیقت برهنگی و ستر آشنا شدند این ویت تاریخی به سادگی بیان کننده آن است که پوشش و حیا امری فطری و تبعیض و برای تامین سلامت روح و روان فرد و جامعه از ضرورت و کمال برخوردار است.

۲_ انواع حجاب در تعاملات اجتماعی از منظر قرآن

قرآن پذیرفته است که تعامل زن و مرد در جامعه اجتماعی اجتناب ناپذیر است ولی درباره محتوا شکل و شیوه معاشرت طرح و توصیه ویژه‌ای دارد. از جمله حجاب‌هایی که در قرآن مطرح شده است و میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

۱_۲ حجاب چشمی

رسول اکرم (ص) می‌فرماید: بارزترین درجات زن سه چیز است: « پوشیدن چشم از نامحرم، پوشاندن تمام اندام از بیگانگان، با حیا از منزل بیرون شدند. »^۲ قرآن کریم در رابطه با حجاب می‌فرماید: «و به زنان با ایمان بگو چشم‌های خود را از نگاه هوس آلود فروگیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را جز مقدار که نمایان است آشکار ننمایند و اطراف روسری‌های

^۱ اعراف، ۲۲

^۲ قمی، سفینه البحار و مدینه الحکم والاثار، ص ۲۹۸

در انسان آنقدر مهم است که دانشمندان علوم اجتماعی در تعریف انسان گفته اند انسان حیوان مدنی بالطبع؛ انسان حیوانی است که زندگی اجتماعی جزئی از طبیعت و فطرت اوست. خداوند متعال در قرآن کریم در این باره می فرماید:

(ای مردم، بی تردید ما همه (افراد نوع) شما را از یک مرد و زن (آدم و حوا) آفریدیم، و یا هر فرد شما را از یک پدر و مادر خلق کردیم، و شما را قبیله‌های بزرگ و کوچک قرار دادیم تا همدیگر را بشناسید).^۱

انسان متدین و متفکر که برایش تطبیق رفتارهایش با کلام الهی و دین آسمانی مهم است و وقتی می خواهد وارد اجتماع بشود، این سؤال برایش بوجود می آید که چه اصولی را در روابط اجتماعی میان مردم باید رعایت کند تا رضایت خداوند و خلق الله را بدنبال بیاورد. که میتوان به اصول زیر نام برد: شناخت، برادری، معاشرت با نیکان، اثرگذاری، تعاون بر خوبی‌ها و رعایت حقوق طرفین.

پس حجاب در تعاملات اجتماعی تاثیراتی دارد که به آن می‌پردازیم:

۱_۶ کاهش فساد

پوشیدگی زن همواره خاکریز بزرگی در برابر موج کجروی‌ها است. مقایسه آمار جنایات جنسی در فصل تابستان و زمستان در جوامع غربی و اسلامی که زنان از پوشیدگی بیشتری برخوردارند نشان از اثر پوشیدگی زنان در کاهش مفاسد اجتماعی دارد زیرا بسیاری از مفاسد اجتماعی به شهوات جنسی مربوط میشود که با پوشیدگی زن زمینه آنها از بین میرود. وقتی چشمها نبینند

^۱ حجرات، ۱۳

و دلها نخواهند تحریکات جنسی و عشق های کاذب نیز از میان میروند و سلامت اخلاقی بر اجتماع حاکمیت مییابد.^۱

از امام صادق (علیه السلام) روایت شده که «لَا يُصْلِحُ لِلْمَرْأَةِ الْمُسْلِمَةِ أَنْ تُلْبِسَ مِنَ الْخُمْرِ وَ الدُّرُوعِ مَا لَا يُوَارِي شَيْئاً». «برای زن مسلمان جایز نیست که روسری و پیراهنی بر تن کند که بدنش را نپوشاند.»^۲ جایز نبودن لباسی که پوشش ندارد میتواند این معنی را داشته باشد که موجب برانگیختگی شهوت مردان بی بند و بار و در نتیجه ایجاد فساد در جامعه شود.

۲_۶ فراهم نشدن زمینه گناه

خداوند در سوره نور میفرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید! در خانه هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید»^۳....

آیه به صورت کلی بیان داشته است، پس هم شامل مردان می شود و هم زنان مردی که برای ورود به خانه دیگران اجازه میگیرد هم برای خود او خوب است و هم برای اهالی آن خانه هم خود با صحنه نامناسبی مواجه نمی شود و هم اهل خانه خود را آماده برای ورود بیگانه میکنند و نیز بالعکس برای زنان هم همین طور در نتیجه هم خود با آرامش خاطر اجازه ورود میگیرد و هم اهل خانه آرامش قلبی شان حفظ می شود و نیز زمینه برای انجام گناه فراهم نمی شود. باید در خانه و محیط زندگی خصوصی افراد امنیت کافی وجود داشته باشد به همین دلیل در تمام قوانین دنیا وارد شدن به خانه اشخاص بدون اجازه آنها ممنوع است در اسلام نیز در این زمینه دستور بسیار مؤکد داده شده و آداب و ریزه کاریهایی در این زمینه وجود دارد که کمتر نظیر آن دیده می شود. از جمله، در حدیثی می خوانیم که: «پیامبر به یکی از یارانش فرمود: به هنگام اجازه

^۱ اکبری، حجاب در عصر ما، ص ۹۴

^۲ مجلسی، مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول، ج ۱۵، ص ۳۰۶

^۱ نور، ۲۷،

گرفتن رو بروی در نایست!» و خود آن حضرت هنگامی که به در خانه کسی می‌آمد رو بروی در نمی‌ایستاد بلکه در طرف راست یا چپ قرار می‌گرفت و می‌فرمود: السّلام علیکم و به این وسیله اجازه ورود می‌گرفت.^۱

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلّم) در خطاب خود به حوّلّاء همسر عطاره بیان داشتند: «هر زنی که به خداوند سبحان و روز قیامت ایمان دارد زینتش را برای غیر شوهرش آشکار نمی‌کند و همچنین موی سر و مچ خود را نمایان نمیسازد.^۲ آشکار نکردن زینت و موی سر و مچ، برای نامحرم می‌تواند این مفهوم را برساند که زمینه برای گناه و کارهای حرام ایجاد نشود.

^۱ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۴۸

^۲ نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۴۴

نتیجه گیری

دین اسلام که برنامه جامع سعادت و کامیابی بشر است به موضوع پوشش و حجاب زنان توجه مخصوص دارد در بینش اسلامی لباس و پوشش حریم انسان است تا تحریک جنسی را کاهش دهد و آن را تحت کنترل خود درآورد؛ زیرا زن و مرد امانت دار الهی و عهده دار حفظ تربیت و بقاء نسل بشر روی زمین هستند. حجاب موجب حضور بهتر زنان در فعالیتهای اجتماعی و فرهنگی میشود؛ علاوه بر آن سبب استواری و حفظ اجتماع است و تضمین کنندهی سلامت اخلاقی جامعه و ضرورتی برای ایجاد جامعه ای صالح است، حجاب ضرورت و تمرینی برای رشد و تکامل انسانی و مظهر مبارزه و سنگر مقاومت زن مسلمان است. در جامعه کنونی حجاب نه تنها مانع از تعاملات اجتماعی نمیشود بلکه در برقراری تعامل اجتماعی موثر است و فقدان حجاب در جامعه میتواند آسیب های زیان باری را به همراه داشته باشد.

منابع

قرآن کریم

- ۱- ابن شعبه، حسن بن علی، تحت العقول، ترجمه بهزادی، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۸۹
- ۲- اکبری دستک، فیض الله، «حجاب پوشش و آراستگی»، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۴.ش
- ۳- اکبری، محمد رضا، حجاب در عصر ما، تهران، پیام آزادی، چاپ ششم، ۱۳۸۹.ش
- ۴- بابایی، احمد علی، برگزیده تفسیر نمونه، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۸۲
- ۵- باقری، مصطفی، تکتیم، سمیه «حجاب در جامعه امروزی»، ۱۳۹۳.ش،
- ۶- حر عاملی، محمد بن حسن، هدایه الامامه الی الاحکام الائمه ع، مشهد، آستان قدس رضوی، مجمع الحدیث الاسلامیه، ۱۴۰۹.ق
- ۷- خوانساری، اقا جمال و دیگران، عقاید النساء و مرات البهاء، گرد آوری کثیرایی، تهران، نشر طهوری، ۱۳۴۹.ش
- ۸- دهخدا، علی اکبر، فرهنگ دهخدا، لغت نامه، تهران، انتشارات دانشگاه، ۱۳۸۵.ش
- ۹- رجبی، عباس، حجاب و نقش آن در سلامت روان، تهران، موسسه پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۷.ش
- ۱۰- سلطانی اختر و علی مرادیان «تاثیر حجاب بر سلامت روانی و امنیت اجتماعی، مجله فرهنگ ایلام ۳۲۸ سال ۸۹
- ۱۱- عمید، حسن، فرهنگ عمید، فرهنگ لغت، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۹.ش
- ۱۲- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۱۸.ش، بی نا
- ۱۳- قمی، عباس، سفینه البحار و مدینه الحکم و الاثر، قم، انتشارات دارالاسود، ۱۳۶۴.ش
- ۱۴- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ج ۱۰۳، بی تا،
- ۱۵- محمودی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمید رضا شیخی، قم، موسسه فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۷۷.ش، ج ۱۰
- ۱۶- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۶۹.ش، ج ۱۹،
- ۱۷- معین، محمد، فرهنگ معین، فرهنگ لغت، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ ۲۶، ۱۳۸۸.ش
- ۱۸- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ج ۱۴، بی تا
- ۱۹- نوری، حسن بن محمد تقی، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، قم، موسسه آل البيت، ۱۴۰۸.ق، بی نا